

JUHLAJULKAISU

**SUOMALAINEN
LAKIMIESYHDISTYS**

1898 · 22/10 · 1948

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS

TOIMITUSKUNTA:

AARNE REKOLA

V. MERIKOSKI

TAUNO TIRKKONEN

ILMARI MELANDER

TYRVÄÄN KIRJAPAINO OY - VAMMALA 1948

ISSN 0356-7222

ISBN 978-951-855-702-2 (PDF)

Ilmari Caselius

Lunastusoikeudellisia kysymyksiä

Tässä yhteydessä ei ole tilaisuutta tarkemmin tutkia väitettä, ettei lunastussopimus (vastaavasti lainkohta, johon lunastusvaatimus perustuu) vielä sellaisenaan luo lunastajalle subjektiivista oikeutta — lunastusoikeutta — vaan että se antaa hänelle ainoastaan oikeudellisen perusteen vastaisen lunastusvaatimuksen tekemiseen. Vasta lunastusvaatimuksen tekeminen ja sen kohdistaminen oikeaan henkilöön sekä siihen tavallisesti liittyvä realitarjous synnyttää subjektiivisen lunastusoikeuden, jonka tarkoitus toteutuu sen muuttuessa täysioikeudeksi ts. omistusoikeudeksi.¹

Lunastussopimuksen tekeminen (sen ottaminen yhtiöjärjestykseen tms.) ei niin ollen ole saanto, vaan vasta sen esiaste. Kysymykseen tulevassa omistusoikeuden muodostamista tarkoittavassa saannossa on kolme porrasta: 1) lunastussopimus; 2) lunastusvaatimus, josta usein käytetään nimitystä lunastustarjous, vaikka se ei ole tarjous, koska lunastettavan objektin omistaja ei voi sitä hylätä ja 3) luovutustoimi (vastaavasti luovutustuomio).

Ensimmäisessä portaassa lunastusoikeutta ei vielä ole, vaan asianomaisella lunastukseen oikeutetulla tai lunastukseen oikeutettujen piiriin kuuluvalla henkilöllä on vain pelkkä lunastusmahdollisuus — piilevä, latentti mahdollisuus saada vastaisuudessa, määrättyjen edellytysten vallitessa tehdä lunastusvaatimus. Tämä toive (spes) kasvaa määrättyjen edellytysten muodostuessa, mutta myöhempienkin lunastusedellytysten syntyminen kuuluu ensimmäiseen vaiheeseen, koska asianomainen lunastukseen oikeutettu ei ole vielä ryhtynyt mihinkään toimenpiteisiin oikeuten-

¹ Wrede-Caselius, Esineoikeuden pääpiirteet, H:ki 1947, s. 559 ss.; Caselius, DL 1939, s. 371—376.

sa muodostamiseksi ja turvaamiseksi, eikä ole sanottu, että asianomainen ryhtyykään minkäänlaisiin toimiin lunastuksen aikaansaamiseksi. Useimmat lunastukseen oikeutetut, esim. osakkeenomistajat, joilla kaikilla on samat oikeudelliset edellytykset lunastusvaatimuksen tekemiseen, eivät ehkä haluakaan esittää lunastusvaatimusta. Tällöin nämä edellytykset itsestään häviävät ilman, että asianomaiselle lunastukseen oikeutetulle on syntynyt mitään lunastusoikeutta.²

Toisessa portaassa, lunastusvaatimuksen esittämisellä ja täyttämällä mitä vaatimukseen muuta kuuluu, lunastusoikeus tulee aktuaaliseksi kolmanteen mieheen nähden. Se velvoittaa tällöin jo tertiusta. Ensimmäisen portaassa latentti-aste (spes) kasvaa toisessa portaassa subjektiiviseksi oikeudeksi. Se ei ole vain pelkkä vaade, vaan itsenäinen subjektiivinen oikeus. Vasta kolmannessa portaassa saanto tulee täydelliseksi luovutus-toimen täytyessä. Oikeutemme mukaan tämä viimeinen vaihe on se kohta, missä lunastajan täysioikeus (omistusoikeus) syntyy. Sen mukaan on siten arvosteltava, koska saanto on tapahtunut, esim. jos on ratkaistava kysymys puolison naimaosasta ennen avioliittoa hankittuun maalaaiskiinteistöön. Mutta jo toisessa portaassa, lunastusvaatimuksen esittämisen jälkeen, on lunastusoikeutta pidettävä varallisuusarvoisena oikeutena, johon puolisollla on avio-oikeus tai naimaosa, kuten irtaimen omaisuuteen. Jo silloin voi se myöskin periytyä.³

Kuka hyvänsä ei voi esiintyä lunastusvaatimuksen tekijänä sillä tavoin kuin jokainen saattaa tehdä tarjouksia vapaaehtoisessa kaupassa. Lunastusoikeuttansa käyttävä eli lunastusvaatimuksen esittävä henkilö viittaa lunastusvaatimuksensa tueksi joko siihen, että hän on määrätyn esineen (esim. kiinteistön) omistaja tai oikeuden (esim. osakasoikeuden) haltija, taikka hän perustaa vaatimuksensa erikoiseen oikeudelliseen asemaansa, jonka johdosta hänellä, mutta ei muilla, on oikeus tehdä lunastusvaatimus

² KKO on parissa tapauksessa antanut tälle mahdollisuudelle saman merkityksen kuin jo täytetylle lunastusvaatimukselle katsoen, ettei kauppa muka voitaisi peruuttaa »lunastajan» vahingoksi, vaikka lunastusvaatimusta ei vielä peruutettaessa ole edes tehty, eikä mitään subjektiivista lunastusoikeutta siis ole olemassakaan. Osakeyhtiössä olisi sen mukaan aktuaalisia lunastusoikeuksia yhtä monta kuin osakkeitaakin. Ks. *Caselius*, DL 1939, s. 375. *Wrede-Caselius*, s. 570.

³ DL 1927 II oik.tap. n:o 73, s. 98 (plenum). KKO:n tuomio koskee tosin sukulunastusta, mutta sisältää yleisen periaatteen. Vrt. *Chydenius*, DL 1924, s. 375 ss.

(esim. tilaton henkilö, sukulainen, vuokramies, naapuri, sopijapuoli). Tässä mielessä lunastusoikeuden voidaan sanoa liittyvän johonkin pääoikeuteen ja lunastusoikeutta saatetaan nimittää liitännäiseksi oikeudeksi.

Esitetystä johtuen lunastusoikeus on vailla välttämätöntä oikeudellista perustetta, jos siltä puuttuu edellisessä kappaleessa mainittu omistusoikeus, hallinta tai muu oikeudellinen peruste, johon lunastusvaatimuksen tulee nojautua. Samoin on laita, jos tämä lunastusvaatimuksen peruste häviää lunastusmenettelyn aikana. Jos asianomainen kiinteistönomistaja, jonka lunastusvaatimuksen perusteena on naapuruussuhde tai osatalokkuus, menettää oikeutensa kiinteistöön moitekanteen johdosta, menettää hän samalla lunastusoikeutensa. Tämä on sääntö.⁴

Vaikka edellinen lunastusvaatimuksen tekijä menettää lunastusoikeutensa, saattaa tämä oikeus kuitenkin seurata esinettä ja joutua sen uudelle

⁴ Seuraavassa viitataan muutamiin oikeustapauksiin esimerkkinä siitä, että lunastusvaatimuksen esittävän tulee olla lain tai sopimuksen edellyttämässä oikeudellisessa asemassa ollakseen oikeutettu lunastukseen:

— Vuokramies, joka pannessaan vireille vuokra-alueen lunastuksen (LVL) oli omistanut kaupunkikiinteistön, ei ollut lunastukseen oikeutettu. KKO päät. 1923 tied. 150.

— Kanttorin ei katsottu LVL 76 §:n mukaan kuuluvan tilattomaan väestöön, eikä siis olevan oikeutetun mäkitypa-alueen lunastamiseen. KKO päät. 1921 sel. 2.

— Nahkuriliikkeen harjoittamista varten vuokrattua aluetta nahkurinleski ei saanut lunastaa. KKO päät. 1923 tied. 1654; samoin 1936 tied. 178.

— Vuokra-alue oli alkuaan annettu vuokralle kauppiaille, eikä tilattomaan väestöön kuuluvalla henkilöllä, eikä aluetta niin ollen voitu pitää mäkitypa-alueena. Seuraajalla oli sama oikeus kuin kauppialla, joten hänen lunastusoikeutensa evättiin. KKO päät. 1923 tied. 183.

— Kuolleen torpparin oikeudenomistajilta evättiin lunastusoikeus torppaan, koska kaksi heistä oli tilanomistajaa ja toiset olivat muuttaneet torpasta. KKO 1930 tied. 45.

— Vuokramieheltä, joka LVL:n voimaan tullessa oli hallinnut torppaa, oli aikanaan evätty lunastusoikeus syystä, ettei hän kuulunut tilattomaan väestöön. Sen jälkeen hän oli siirtänyt vuokraoikeuden rintaperilliselleen, joka kuului tilattomaan väestöön. Hänen ei katsottu voineen saada parempaa oikeutta kuin edeltäjänsäkään, joten hänen lunastusvaatimuksensa hylättiin. KKO plenum 1930 sel. 16; ks. 1927 tied. 114.

— Kun torppa LVL:n voimaan tullessa ei ollut tilattomaan väestöön kuulumattoman henkilön hallinnassa, jonka anomus torpan lunastamisesta oli hylätty, ei se seikka, että sanottu henkilö myöhemmin oli luovuttanut torpan aikaisemman torpparin tyttärelle, tuottanut tälle lunastusoikeutta. KKO 1931 tied. 377.

— Muurarin, joka kaupungissa omisti huvilan, ei katsottu kuuluvan tilattomaan väestöön. Lunastamisvaatimus hylättiin. KKO 1933 tied. 505.

— Yksityisen rautatien ratavartijalla, joka palkkana sai rahapalkan ja alueen viljeltäväkseen, ei ollut vuokra-oikeutta, joka olisi oikeuttanut lunastukseen. KKO 1934 tied. 368.

omistajalle. Tällöin lunastusoikeuden liitännäinen luonne näyttäytyy selvästi. Niinpä kiinteistön uusi omistaja tulee edeltäjän sijaan kantajaksi prosessiin, jos edellinen omistaja on tehnyt lunastusvaatimuksen toisella clevan tontinosan lunastamisesta ja luovuttaa lunastusmenettelyn kes-täessä omistusoikeuden uudelle omistajalle. Joissakin tapauksissa uuden omistajan oikeus voi kuitenkin olla edeltäjän oikeutta heikompi.

Mitä erityisesti osakeyhtiöön tulee, herättää mielenkiintoa kysymys, voiko ja missä vaiheessa osakkeenomistaja luopua omien osakkeittensa omistusoikeudesta tehtyään sitä ennen lunastusvaatimuksen, joka perus-tuu sanottujen osakkeitten omistusoikeuteen. Kuinka kauan hänen on py-syttävä omistajana, jotta hän ei menettäisi tekemänsä lunastusvaatimuk-sen johdosta saamaansa oikeutta niihin osakkeisiin, mitkä sivullinen on hankkinut ja joita hän lunastajana vaatii itselleen?

Meidän ei tarvinne kosketella tapausta, jolloin osakas vaatii saada lu-nastaa toiselle osakkaalle myydyt osakkeet.⁵ Sen sijaan lienee syytä poh-tia tapausta, jolloin lunastusvaatimuksen tekijä on, tosin tapahtuneen luovutuksen jälkeen, mutta ennen lunastusvaatimuksensa esittämistä, itse luovuttanut osakkeensa. Kun hän on lunastusvaatimuksen tehdessään ai-noastaan entinen osakkeenomistaja ja hänen lunastusoikeutensa on ennen lunastusvaatimuksen esittämistä ollut vain latentti mahdollisuus, joka saa oikeudellisen relevanssinsa vasta lunastusvaatimuksen ilmaisussa, ei hä-nellä enää ole lunastusoikeutta. Lunastajan vaatimuksen perusteena, poh-jana hänen subjektiivista oikeuttaan muodostettaessa on osakkeiden ak-tuaalinen omistusoikeus. Se seikka, että hän osakeluettelon mukaan vielä on omistaja, ei vaikuttane asiaan, koska hänellä enää ei ole osakkeita ja tuollainen muodollinen, tosiasialla virheellinen, merkintä ei tee häntä lunastuskelpoiseksi omistajaksi.⁶

Jos osakkeenomistaja on luovuttanut omistusoikeutensa sittenkun hän jo on tehnyt lunastusvaatimuksensa, herää kysymys, onko lunastusoikeus jäänyt hänelle siitä huolimatta, ettei hän ole enää osakkeiden omistaja, vai onko hänen lunastusoikeutensa siirtynyt osakkeiden mukana edellyttäen ostajalla olevan ennestään osakkeita yhtiössä. Onko lunastusoikeus toisin

⁵ KKO 1930 sel. 43; KKO tuom. 1922 tied. 318.

⁶ KKO tuom. 1922 tied. 434: ks. oikeusneuvos *Bläfieldin* perusteluja, toisin HO ja KKO:n vähemmistö.

sanoen itsenäinen subjektiivinen oikeus, joka jatkuvasti säilyy osakkeenomistajalla, vaikka hän on jo luovuttanut lunastusoikeutensa perusteena olevat osakkeet? Vai täytyykö hänellä olla lunastusperuste koko lunastusmenettelyn ajan ts. aina siihen saakka kun korkein oikeus, ehkä vuosien kuluttua, antaa lunastuskanteen johdosta tuomionsa? Eikö lunastusvaatimuksen esittäjä voi luovuttaa toiselle osakkeitaan tai ainakin osaa niistä ja siirtykö lunastusoikeus osakkeiden mukana talonkien ja emissiokupunkien tavoin, ellei hän pidätä niitä nimenomaan itselleen? Voiko esim. osakkeenomistaja, joka asunto-osakeyhtiössä on tahtonut lunastaa toiseen huoneistoon oikeuttavat osakkeet ja tehnyt lunastusvaatimuksensa, lunastusprosessin vielä ollessa kesken, myydä vieraalle tai lahjoittaa lapsilleen oikeutensa joko omiin tai niihin osakkeisiin, joita hän ei vielä ole saanut haltuunsa, mutta jotka hän on alioikeuden tai HO:n tuomiolla voittanut?

Ennenkuin jatkamme, viittaamme siihen eroavaisuuteen, mikä johtuu toisaalta, jos edellisessä kappaleessa mainittu, lunastusvaatimuksen tehnyt osakkeenomistaja myy lunastusoikeutensa jollekin toiselle saman yhtiön osakkeenomistajalle — samoin jos osake siirtyy naimaosana, avio-oikeuden, perinnön tai testamentin nojalla — toisaalta, jos omistaja luovuttaa lunastusoikeutensa vieraalle. Edellisessä tapauksessa uusi osakkeenomistaja tulisi edeltäjänsä sijaan kantajaksi lunastusprosessiin, mutta jälkimmäisessä tapauksessa ostaja voisi itse joutua siihen omituiseen asemaan, että lunastusvaatimus kohdistettaisiin häneen, jonka oma oikeus olisi vielä riippuvainen vireillä olevan oikeudenkäynnin tuloksesta. Jälkimmäisessä tapauksessa vastaaja voi esittää sen väitteen, ettei lunastusta vaativa suksessori ole ollenkaan osakkeenomistaja, vaan yhtiön ulkopuolella oleva henkilö, kuten vastaajakin, jolla toki on omistusoikeus, kun taas kantajalla on pelkkä lunastusvaatimus tai muodostumassa oleva lunastusoikeus.

Alussa olemme todenneet lunastusoikeuden itsenäiseksi subjektiiviseksi oikeudeksi. Tämä ei ehkä vielä ratkaise kysymystä, voidaanko lunastusvaatimus erottaa lunastuksen perusteena olevien osakkeiden omistusoikeudesta ja siirtää erillisenä toiselle henkilölle kuin alkuperäiselle lunastusvaatimuksen esittäjälle vai onko se siinä määrin liitännäinen, ettei se voi elää ilman pääoikeutta, osakkeen omistusoikeutta.

Edellisen vaihtoehdon puolesta voitaneen sanoa, että kun lunastusoikeus voi mennä perintönä perilliselle ja samoin siirtyä testamentin nojalla testamentinsaajalle, on ajatus sen itsenäisyydestä hyväksytty.⁷ Silloin on myös katsottava, että lunastusoikeus voi jäädä elämään, jos omistajalta ulosmitataan ja myydään hänen osakkeensa, tai päinvastoin, jos lunastusoikeus varallisuusarvoisena oikeutena ulosmitataan.⁸ Edelleen se kuuluu lunastusvaatimuksen tehneen osakkeenomistajan konkurssipesään, joka voi realisoida sen. Tästä syystä se voi säilyä erillisenä vapaaehtoisissakin luovutuksissa. Olisi ilmeisen kohtuutontakin, jos lunastusvaatimuksen tehnyt olisi velvollinen pitämään lunastusoikeuden perusteena olevaa omistusoikeuttaan ja toista subjektiivista oikeuttaan, nimittäin lunastusoikeutta, yhteensidottuina vain sen vuoksi, että vastapuoli aiheuttomasti pitkittää lunastusta koskevaa oikeudenkäyntiä.

Jälkimmäistä vaihtoehtoa saattanee puolustaa aikaisemmin esiintunut huomautus siitä omituisesta tilanteesta, mikä syntyisi, jos lunastusvaatimus siihen liittyvine odotusoikeuksineen siirrettäisiin henkilölle, joka ei ole osakkeenomistaja yhtiössä. Tämä olisi lunastusprosessissa kantajana aina siihen asti, kun hän saisi lunastaa lunastusvaatimuksensa esineenä olevat osakkeet, jolloin hänestä itsestään tulisi vastaaja uudessa lunastusprosessissa, minkä joku yhtiön entisistä osakkeenomistajista alkaisi häntä, voittajaa vastaan. Tällainen oikeuksien päällekkäin latominen ei ole normaalia.

Vastaajan väite, ettei kantajakaan ole osakkeenomistaja, tuntuu ensinäkemältä yllättävältä, mutta se ei ole kuitenkaan oikea, sillä lunastusoikeus on tässä kohden täysin verrattavissa valmiiseen omistusoikeuteen ja lunastajan oikeus on vastaajan omistusoikeutta vanhempana ensisijainen. Sääntönä on prior tempore, potior iure. Kantajalle on siirretty juuri ne vastaajan oikeuteen nähden primääriset oikeutukset, jotka riittävät riistämään jälkimmäisen omistusoikeuden ja perustamaan sen vahvistustuomion, joka antaa kantajalle omistusoikeuden riidanalaisiin osakkeisiin.

Sääntönä lienee kuitenkin, että lunastusoikeus on heti lunastusvaatimuksen tekemisen johdosta siinä vaiheessa, että sitä on käsiteltävä itse-

⁷ Wrede-Caselius, 68 §.

⁸ Henkilökohtaista lunastusoikeutta ei voida ulosmitata. KKO tuom. 1928 tied. 311.

näisenä, pääoikeudesta erillään. Se on menettänyt liitännäisen luonteensa. Näin ollen se ei myös siirry osakkeiden mukana talonkien tavoin, vaan jää erääntyneiden osinkolippujen ja käytettyjen merkintäoikeuksien tavoin luovuttajalle, vaikka sitä ei erikseen pidätetäkään.

Kuitenkin saattaa olla tapauksia, jolloin laki tai lunastussopimus on jatkuvasti kytkenyt lunastusoikeuden siihen perusteeseen, josta se juontaa alkunsa. Lunastusoikeus saattaa olla pidätetty juuri määrätylle henkilölle, eikä kenellekään muulle. Voidaan ajatella, että lunastusoikeus on poikkeustapauksessa lunastussopimuksin sidottu lunastajan henkilöön siten, että oikeus on jo asian luonnosta johtuen siirtokelvoton — privilegioiden ja fideikommissisäännösten lakattua on näitä vaikea enää kuvitella vapaaehtoisissa oikeustoimissa. Mutta nykyisessä sosiaalisessa lainsäädännössäkin saattaa lakiinperustuva lunastusoikeus olla tarkoitettu vain määrätylle henkilölle tai henkilöryhmälle, esim. tilattomalle tai vuokramiehelle, jolle on annettu lunastusoikeus edellyttäen hänen käyttävän sitä omaksi hyväkseen, vieläpä hänellä saattaa olla määräaikainen myyntikielto senkin jälkeen, kun hän on tullut omistajaksi. Samoin sukulunastaja ei aikoinaan saanut myydä maata oikeudenkäynnin kestäessä, koska sukulunastusoikeus oli henkilökohtainen. Sitä vastoin osakkeenomistajalla ei ole luovutuskieltoa. Jos hän luovuttaa lunastusoikeutensa ennen sen lopullista täyttymistä sivulliselle, voi jälkimmäinen osakkeenomistajaksi tullessaan menettää vuorostaan oikeutensa osakkeisiin häneen kohdistetun lunastuksen johdosta, ellei hänellä aikaisemmin ollut osakkeita. Mutta se tapahtuu silloin vasta, sillä pelkän lunastusoikeuden lunastamiseen toisilla osakkeenomistajilla tuskin on osakeyhtiölain mukaan mahdollisuutta, ei ainakaan velvollisuutta. Heidän lunastusoikeutensa alkaa vasta sen jälkeen, kun lainvoimaisella tuomiolla on todettu, että kantaja on omistaja ja hän vuorostaan on ilmoittanut saantonsa merkittäväksi osakelutelleon.

MK 5:6 mukaan sukulunastajan on vaadittaessa valallaan vahvistettava, että hän lunastaa maan itsellensä, eikä kenellekään muulle. Säännös johtui ennen muuta sukulunastusoikeuden henkilökohtaisesta luonteesta. Tämä henkilökohtaisuus on nykyisin poikkeus yleisestä säännöstä, jonka mukaan lunastusoikeus on siirtokelpoinen oikeus. Kumottu MK:n säännös ei ole erityisen pätevä todistus Suomen positiivisen oikeuden kannas-

ta,⁹ mutta tästä huolimatta olisimme taipuvaisia näkemään kosketellussa säännöksessä yleisen lunastusoikeudellisen periaatteen.

Vaikka emme hyväksyisikään *Julian Serlachiuksen* Obligationsioikeuden oppikirjassa esittämää¹⁰ todistelua vastaajan valantekovelvollisuuden laajentamisesta, täydyttäneen yhtyä hänen laventavaan tulkintaansa tämän säännöksen aineellisesta sisällöstä. Huomattakoon vielä, että vanhan MeriL 9 § on omaksunut saman kannan tuoden sen siten yhtiöoikeuteen.¹¹

Lunastusoikeus ei nimittäin ole mikään jokamiehen oikeus ostaa vastoin omistajan tahtoa häneltä hänen omaisuuttansa, vaan se perustuu lunastajan erikoisasemaan, jollaisessa oikeudellisessa asemassa ei ole kukaan sivullinen. Viimeksi mainitulla ei ole lunastusoikeutta juuri tämän erikoisaseman puuttumisen vuoksi, eikä sitä voida siis antaa henkilölle, joka ei voi esiintuoda vaatimuksensa tueksi tuota erikoisperustetta, lunastusperustetta. Niinpä osakeyhtiöiden yhtiöjärjestykset edellyttävät, että lunastusoikeus kuuluu vain osakkeenomistajille.¹² Sen vuoksi lunastusvaatimus sivullisen hyväksi on yleensä vastoin yhtiöjärjestystä ja muutenkin yhtiöoikeudelle outo ajatus. Jos osakkeenomistaja A myy osakkeensa syrjäiselle B:lle, täytyy olla vailla oikeudellista perustetta se osakkeenomistaja C:n vaatimus, että B luovuttaisi osakkeet toiselle syrjäiselle, D:lle. Lunastussäännöksen perusteena on, paitsi taloudellisten etujen varaaminen yhtiön vanhoille osakkeenomistajille, tarkoitus estää sivullisia soluttautumasta yhtiöön ja vaikuttamasta vahingollisesti yhtiön hallintoon.

Edellisestä ja myöskin lunastustoimen jakamattomuudesta johtuen lunastusoikeutta ja lunastuksen tuloksia ei voida jakaa osakkeenomistajan ja syrjäisen kesken. Jos on myyty 1000 osaketta, ei lunastusvaatimuksen tarkoituksena saa olla osakkeiden jakaminen niin, että osakkeenomistaja saa 10 ja syrjäinen 990 osaketta. Mutta päinvastainenkin jakosuunnitelma on samalla tavoin lunastuksen esteenä. Samoin on yhteisomistussuhteen

⁹ OK 17 luvun muuttamisesta annettu L on uudelleen tuonut oikeuteemme asian-
saisen valan.

¹⁰ Suomen yleisen obligationsioikeuden oppikirja, Helsinki 1909, s. 14—15.

¹¹ *Caselius*, DL 1939, s. 376; *Wrede-Caselius*, s. 578.

¹² Sellainen poikkeus kuin Haka-yhtiöiden yhtiöjärjestys, jossa lunastusoikeus on pidätetty yhtiön perustajalle, vaikka perustaja ei enää ole osakkeenomistaja, on harvinainen ilmiö. Sen perusteena onkin pyrkimys yhtiön taloudelliseen holhoukseen valtion, kunnan tms. puolelta — siis osakeyhtiön kapitalistiselle luonteelle vieras tendenssi.

luominen lunastuksella luvaton. Myöskin sillä loukattaisiin lunastussäännöksen tarkoitusta estää syrjäisiä pääsemästä yhtiöön.

Lunastusvaatimus ei saa tapahtua näennäisesti osakkeenomistajan nimissä, mutta toisen (rahamiehen) lukuun. Tällöin lunastusvaatimuksen esittävä osakkeenomistaja esittää valheellisen asianlaidan saadakseen sillä petollisesti aineellista etua. Tarkoituksena on saada varallisuusetu (osakkeiden arvo lunastajalle miinus lunastushinta = tämä etu) lunastettavan objektin omistajalle ja siirtää se ainakin osaksi henkilölle, jolla ei ole siihen oikeutta, nimittäin syrjäiselle. Samalla lunastaja edustaa itselleenkin hyötyä (esim. välityspalkkiota tai muuta hyvitystä), mikä tapahtuu luvattomassa muodossa, nimittäin muulla tavoin kuin siten, että hänestä tulee lunastetun objektin omistaja. Tämä on nimittäin ainoa luvallinen tapa, millä osakkeenomistaja saa hyötyä lunastuksesta. Ostaja taas ei ole velvollinen alistumaan muuhun kuin lunastukseen osakkeenomistajan hyväksi. Hän ei ole velvollinen sietämään lunastustointia, jonka tarkoituksena on syrjäisen henkilön hyödyttäminen.

Kiistanalaista on, missä määrin lunastusvaatimuksen tehnyt osakkeenomistaja saa olla yhteistoiminnassa syrjäisen (rahamiehen) kanssa. MK 5: 6 myöntää, että sukulunastaja saa lunastaa lainarahoilla — aikaisemmin katsottiin usein sekin kielletyksi. Nykyaikana, jolloin koko liike-elämä perustuu luottoon ja sen mahdollisuuteen, olisi tällainen kieltö hymyilyttävä. Yhtiösuhde voi kuitenkin olla muunkinlainen kuin velallisen ja velkojan suhde — koska se on luvallista ja koska luvatonta yhteistoimintaa voi olla sangen vaikea ratkaista ja vielä vaikeampi todistaa. Rahamiehen antama luotto, jonka ehtona voi olla erilaisia järjestelyjä (johtokunnan jäsenyys, liittyminen kartelliin, kilpailukieltosopimus, ostoalennuksia ja myyntihyvityksiä), saattaa olla laadultaan sellaista, että yhteistoiminta muodostuu kielletyksi, hyvän tavan vastaiseksi tai suorastaan bulvaanisuhteeksi, mutta yhteistoiminta voi olla myös rehellistä ja luvallista. Kysymys luvallisuudesta tai luvattomuudesta on ratkaistava in casu. Voitaneen kuitenkin sanoa, että milloin lunastaja on ainoastaan rahamiehen bulvaani, hänen palveluksessaan tai hänestä muuten riippuvaisuussuhteessa oleva henkilö, yhteistoiminta ylittää sallitut rajat. Sen sijaan ei voida katsoa sellaisenaan kielletyksi, että epäkäytännöllinen yrittäjä lupaa rahamiehelle paikan yhtiön johtokunnassa, sillä osakeyhtiön hallitukseen saate-

taan yleensä valita jäseniä muistakin kuin osakkeenomistajista ja hallituksen jäsenen velvollisuutena on toimia yhtiön hyväksi (omnis diligentia). Yhteistoiminnassa lunastajan ja syrjäisen kesken täytyy sen tähden olla jotain objektiivisesti katsoen fraudatorista ollakseen luvaton. Sopimuksen salaisuus on yhtenä indisiona siihen. Jos yhteistoimintasopimus kestää avoimesti esitettynä arvostelun, ei sellaisen sopimuksen olemassaolo ole esteenä lunastusoikeuden käyttämiselle.